

האתגר האסימטרי של הג'יהאד

אימון של סיירת הצנחנים לקראת מבצע נגד החזבאללה ב-1999

כל ארגון ג'יהאדי עובר שלבים אחדים במסלול התפתחותו. הוא פגיע במיוחד בראשית דרכו ובשיא התפתחותו. מהכרת שלבי ההתפתחות ניתן לגזור אסטרטגיות יעילות ללחימה בו

◀ סא"ל ערן אורטל
רע"ן תכנון באמ"ץ

מבוא

המערכות הנמשכות באפגניסטן ובעיראק וההתמודדות המתמשכת של צה"ל עם אתגרי הזירה הפלסטינית בעזה ובאיו"ש ועם אתגר החזבאללה בלבנון הביאו לעיסוק גובר בצבאות העולם בנושא ההתמודדות עם אתגרים אסימטריים ועם איומי חתרנות (Insurgency). המכנה המשותף האקטואלי הרחב לאתגרים האלה הוא היותם מונחים על-פי אידיאולוגיה ג'יהאדית-איסלאמית, אם כי יש לציין שקיימים זרמים שונים בג'יהאד (למשל אלקאעידה והחמאס הם ארגוני ג'יהאד סוניים, ואילו חזבאללה הוא ארגון ג'יהאד שיעי. יש ביניהם הבדלים ולעיתים גם יריבויות).

השאלה המרכזית שבה מתמקדים בעולם בהקשר הזה היא כיצד להתאים את הצבאות המערביים המודרניים לעימות מהסוג הזה. המבוכה הרבה שהעימותים האלה גורמים לצבאות המערביים ולחברות המערביות העומדות מאחוריהם נובעת מהסתירה הבסיסית שבין תפיסת העולם המערבית לבין זו האיסלאמית-רדיקלית ומהסתירה הנגזרת מכך בין תפיסות הלחימה והארגון השונות.

הניסיון להתאים את המבנה ואת תפיסת הלחימה של הצבא המודרני לעימותים אסימטריים מעוררת דילמה נוספת בצבאות האלה: כיצד להתאים את הצבא לעימות האסימטרי ובה בעת להכינו גם למלחמה גבוהת עצימות נגד צבאות סדירים אחרים? כך למשל יש לזכור כי אחד מלקחי צה"ל ממלחמת לבנון השנייה נוגע לאיזון - שבדיעבד התברר כי לא היה מיטבי - בין המאמצים שהושקעו בלחימה השוטפת בזירה הפלסטינית לבין המשאבים הלא מספקים שהושקעו בהכנת צה"ל למלחמה רחבה.

מטרת המאמר הזה היא להעשיר את הדיון בצה"ל ובעולם בזווית ראייה אסטרטגית לעימותים האלה. רצוי שזווית הראייה תתווסף לבחינות המערכתיות והמבצעיות המתבצעות כיום בצבאות העולם. אף שהמאמר רלוונטי להתמודדות עם ארגונים לא מדינתיים באופן כללי, בחרתי למקד את ההתייחסות להתמודדות עם ארגוני ג'יהאד בגלל הרלוונטיות הרבה שלה לצבאות המערב בכלל ולצה"ל בפרט.

שיטת הדיון

- בחינה קצרה של המתחים התרבותיים העמוקים בין החברה המערבית לבין האיסלאם הג'יהאדי ושל ההבדלים בין תפיסות הלחימה השונות.
- הצגת "מעגל החיים" של ארגון הלחימה האסימטרי.
- הסקת משמעויות אסטרטגיות מהבחנות.
- ניתוח אירועים היסטוריים באמצעות המושגים

האסטרטגיים שהוצגו.

- הצגת הבחנות נוספות העולות מהניתוח ההיסטורי.
 - סיכום.
- האסטרטגיה שתועלה כאן לדיון אינה אלא כלי להעשרת התובנות וההסתכלות ואינה כלי יישומי מעשי לפתרון בעיות קונקרטיות. למרות זאת יש מקום, לדעתי, לבחון את אתגרי הביטחון הנוכחיים של מדינת ישראל גם מזווית ההסתכלות המוצעת כאן.

הבחנות התרבותיות שבבסיס הדיון

בלב התפיסה המערבית הקלאסית של הלוחמה עומדות ההבנות הבאות:

- **המלחמה היא רע הכרחי.** חברות מערביות דמוקרטיות יוצאות למלחמה רק כאשר זוהי הברירה האחרונה.
- **תפיסת הזמן** - יש לקצר את המלחמה ככל הניתן. חברות מערביות סולדות ממלחמות ממושכות.
- **ערך החיים** - יש למזער ככל הניתן את מחיר המלחמה בחיי אדם, ברכוש ובפגיעה בשגרת החיים הן של כוחותינו ושל אזרחינו והן של

כיצד ניתן להתאים את הצבא לעימות האסימטרי ובה בעת להכינו גם למלחמה גבוהת עצימות נגד צבאות סדירים אחרים?

כוחות האויב ושל אזרחי האויב.

- **התוצאה היא הדבר החשוב ביותר.** במלחמה יש להשיג ניצחון שיהיה ברור ונראה לעין.
 - **המושגים המכוננים: בעיה ומענה.** הפעלת הכוח במלחמה צריכה לספק פתרון לבעיה אסטרטגית ומבצעית שעימה מתמודדים כוחותינו.
 - **השיטה.** שילוב בין יכולות מתקדמות בתחום האש והמידע לבין לוחמים מקצועיים כדי להביא לניצחון מהיר שימזער את הנטל הכרוך בתופעת המלחמה. הכוונה היא להביא למיצוי היתרון המערבי בתחום הטכנולוגיה המתקדמת והמשאבים הכלכליים. הטכנולוגיה אמורה לאפשר לחימה באמצעות אש מנגד מדויקת שחוסכת קורבנות לשני הצדדים. במילים אחרות: המערב שואף למלחמה מכוונת טכנולוגיה.
- התפיסה הג'יהאדית הבסיסית מנוגדת לחלוטין

לגישה המערבית:

- **דרך הג'יהאד**, כלומר המלחמה, היא דרך חיים נשגבת.
- **תפיסת הזמן.** התמשכותו של המאבק האלים היא ציווי דתי וגם אסטרטגיה הולמת נוכח חולשתם של החברות המערביות ושל הצבאות המערביים המתקשים לעמוד בעימותים ממושכים. ארגוני הג'יהאד רואים את עצמם במסגרת של תופעה היסטורית רחבה ואינם בוחנים את הישגיהם במונחי כאן ועכשיו.
- **ערך המוות.** בקרב קבוצות רחבות בארגוני הג'יהאד (בדרך כלל בשורות הלוחמים ולא בקרב המנהיגים) המוות הוא אופציה אישית מועדפת. שהיד - על-פי תפיסתם - צריך ברגע מותו להרוג אויבים רבים ככל האפשר. מכיוון שאנשי הג'יהאד מייחסים לחיים ערך מועט, אין אצלם דקדוקי עניות בסוגיית החפים מפשע. כפי שניתן ללמוד מהאירועים באלג'יריה, בעיראק, באפגניסטן ובפקיסטן ובמדינות מוסלמיות נוספות, תרבות המוות הזאת מביאה גם להרג המוני מתמשך בקרב קהילות מוסלמיות.
- **התהליך הוא הדבר החשוב ביותר.** המלחמה משרתת תכלית אידיאולוגית רחוקה: כינונו של עולם שכל תושביו הם מוסלמים. עם זאת הפעולות הצבאיות הקונקרטיות אינן נמדדות במונחי ניצחון והפסד אלא במונחים של התשה ושל מאבק מתמשך. מאחר שהיעד הסופי הוא רעיון מיסטי רחוק, הרי הניצחון המעשי הוא עצם קיום התהליך (מלחמה מתמשכת). מכאן צומח הרעיון של "ניצחון באמצעות אי-הפסד". על-פי תפיסתם של ארגוני הג'יהאד, עצם יכולתם להתמודד לאורך זמן עם צבאות המערב ואף להשיג מדי פעם הצלחות טקטיות היא הצלחה המתריסה נגד העליונות הטכנולוגית וההגמוניה התרבותית של המערב. מכאן גם ברור שארגוני הג'יהאד אינם מנסים לפתור בעיה קונקרטית אלא מנהלים מאבק הנמדד במושגי זמן הקרובים למיסטיים.
- **רעיון החיכוך.** מרכיב חשוב בקיום המאמץ המתמשך ובגיוס תמיכה הוא התחככות מתמדת במערב. ללא חיכוך והקזת דם מתמשכים המוצגים לראווה באתרי אינטרנט לקהל המאמינים עלול רעיון הג'יהאד להיחזק לקרן זוית, וזרם המגויסים עלול לדעוך. מכאן נובע הפרדוקס שלפיו ככל שצבאות המערב נאבקים יותר בארגונים האלה, כך גדל כוחם האידיאולוגי והמבצע.
- **השיטה.** ביסוס המאבק על משאבי אנוש המצויים בשפע והמסתייעים בטכנולוגיות לחימה פשוטות ונפוצות ובטכנולוגיות מידע

”ניצחון” כדי לא ליצור אשליה שיש פתרון לבעיה. עדיף לאמץ מסגרת מושגית שתשכיל לפתח את ההבנה בחברות המערביות כי המבצעים הצבאיים הם חלק ממאבק מתמשך אל מול גל ג'יהאדי. במילים אחרות: יש להתייחס באופן שונה למושג הזמן. מאחר שהחברה המערבית נמצאת בהתנגשות רחבה ומתמשכת עם תופעת הג'יהאד האיסלאמי, ומאחר שהתופעה הזאת צפויה להימשך לפחות עוד כמה עשרות שנים, בלי שהמערב יוכל לשנות זאת, יש לאמץ הסתכלות ארוכת טווח וסבלנית. מהמסקנה הזאת נגזרות שתי משמעויות:

1. יש לבצע תיאום ציפיות אסטרטגי ברמת המדינות והחברות המערביות, שכן תופעת הג'יהאד היא איום מתמשך שילווה אותנו שנים רבות. ניתן להשפיע על התופעה באמצעות

מאחר שהחברה המערבית נמצאת בהתנגשות רחבה ומתמשכת עם תופעת הג'יהאד האיסלאמי, יש לאמץ הסתכלות ארוכת טווח וסבלנית

של האיסלאם הרדיקלי, אך לא ניתן להעלים את האידיאולוגיה הזאת. לכן מטרת המלחמה של צבא מערבי צריכה להיות מוגבלות בזמן, במרחב ובהישג הנדרש. יש להכיר ביכולתו המוגבלת של המערב להשפיע על תופעת הג'יהאד הרדיקלי. המסקנה היא שניתן להשיג רק שינוי במרחב מסוים למשך זמן מוגבל. הצלחה של המערב בנקודה אחת תביא למאמץ גובר של הג'יהאד להציב בעיה אסטרטגית במקום אחר בטווח הזמן הקצר או הבינוני.

- מושג הניצחון וממד הזמן. יש להמעיט במושג

מתקדמות ובהן רשת האינטרנט. באמצעות מתמקד הג'יהאד בנקודת התורפה של המערב. בעוד המערב חותר למלחמה טכנולוגית נקייה (ובכלל זה לוחמה מנגד), חותרים ארגוני הג'יהאד ליצור סביבת לחימה המנטרלת את היתרון הטכנולוגי של המערב ומסיטה את העימותים לעבר מערכות שבהן המשאב האנושי הוא העיקר.

מסקנות ביניים

- מטרת המלחמה. ניתן להשמיד כוחות לוחמים

טבלה 1: הגישות המנוגדות של המערב ושל ארגוני הג'יהאד לסוגיית המלחמה

תפיסת המערב	תפיסת הג'יהאד
המלחמה היא רע הכרחי	הג'יהאד הוא ערך
זמן - יש לקצר את משך המלחמה ככל האפשר	זמן - מלחמה נצחית
ערך החיים	ערך המוות
המלחמה מוכוונת תוצאה (ניצחון)	המלחמה מוכוונת תהליך (התשה)
חשיבה במושגים של מציאת פתרון לבעיה	הבעיה המבצעית (הצבא המערבי) היא גם מקור העוצמה (החינוך איתו מביא לפופולריות)
השיטה: לחימה עתירת משאבים כלכליים (טכנולוגיה) ודלת משאבי אנוש	לחימה עתירת משאבי אנוש שנועדה לנטרל את השפעת הטכנולוגיה

צבא ארה"ב באפגניסטן | בעוד המערב חותר למלחמה טכנולוגית נקייה, חותרים ארגוני הג'יהאד ליצור סביבת לחימה המנטרלת את היתרון הטכנולוגי שלו

כוח צבאי, אך לא ניתן לשנות לאורך זמן את עצם היותה איום. העימות האלים עם תופעת הגייהאד לא יתאפיין בצורת הלחימה המערבית המועדפת, אלא הוא יתאפיין בסביבת לחימה עתירת משאבי אנוש וקורבנות. במרחב הלחימה צפויים גם נזק סביבתי וקורבנות אזרחיים.

2. המערב נמצא בעימות מתמשך עם ארגוני הגייהאד, ולכן יש לאמץ אסטרטגיה סבלנית וארוכת טווח. המאמץ לבנות דרכי התמודדות מערכתיות בתחומי הצבא והמשפט ובתחומים האזרחיים עם תופעת הלחימה האסימטרית בארגוני גייהאד הוא רק היבט אחד של המאבק. ההיבט השני הוא בניית ידע להתמודדות ארוכת טווח במישור האסטרטגי. בין שני התחומים האלה (המערכתית והאסטרטגית) יש לאתר את ההבנה המרכזית: היכן ומתי רצוי למערב לזוים עימות אלים ומתי לא.

פרדוקס הלחימה באמצעות ההתרסה. צבא מערבי שנמצא בעימות עם הגייהאד פועל תחת אילוץ של שעון חול ציבורי. מרגע שהחלה המלחמה מתקצרת סבלנותם של המדינה ושל הציבור המערביים, והם דורשים לסיימה מהר ככל האפשר. ככל שהעימות נמשך זמן רב יותר, כך פוחתת התמיכה הציבורית בו. לעומת זאת ארגון הגייהאד מתחזק ככל שנמשך העימות בינו לבין הצבא המערבי. אומנם הוא אינו צפוי להשיג הישגים צבאיים משמעותיים, אך עצם יכולתו להציג הצלחות טקטיות זעירות (פגיעה בחיילים ובכלים של האויב המערבי) לעין כול היא מבחינתו התרסה נגד עוצמת המערב. ההתרסה הזאת נקלטת בציבור המוסלמי וזוכה לאהדה. כך קורה שארגון גייהאדי - למרות נחיתותו הצבאית הבולטת - הולך ומתחזק במשך הזמן כתוצאה מהחיכוך הקרבי, ואילו המאמץ המערבי הולך ונחלש.

מעגל החיים של ארגון הלחימה האסימטרי¹

לארגונים חתרניים אסימטריים יש מעין מעגל חיים ובו שלבים אחדים. מובן שקיימת רציפות בין השלבים האלה, ובמציאות נתקשה להבחין ביניהם במדויק. לעיתים אף נמצא בארגון אחד ובמרחב אחד בו זמנית מאפיינים של כמה מהשלבים. המעבר של הארגון משלב לשלב הוא פועל יוצא של הצלחת המאבק שלו בשלב הקודם. מכאן שאין מדובר בתהליך דטרמיניסטי, אלא בהתפתחות שמתנית בהצלחה. ארבעת השלבים הם:

- שלב א' - טרור.
- שלב ב' - חתרנות.
- שלב ג' - גרילה.

- שלב ד' - ארגון צבאי למחצה המתארגן במתכונת של מדינה או אף הופך למדינה לכל דבר.
- שלב הטרור. השלב הזה מתאפיין בהתארגנויות של תאים קטנים המקיימים ביניהם קשר רופף. שאיפתו של הארגון בשלב הזה היא להשפיע על תודעת החברה היריבה ולהשיג תמיכה מקהל היעד שלו. את עיקר פעולתם מכוונים התאים נגד אוכלוסייה אזרחית במבצעים שאינם רצופים ושייעודם היחיד הוא לעורר את התודעה. הדגש בפעילות הארגון הוא על כך שנוכחותו בשטח לא תהיה מורגשת כדי לשמר את כוחו ואת יכולתו המבצעית להוציא אל הפועל פיגועים. דוגמאות להתארגנויות טרור: תאי הטרור בערי יהודה ושומרון ותאי הטרור של אלקאעידה שביצעו את פיגועי 11 בספטמבר 2001.

צבא מערבי שנמצא בעימות עם הגייהאד פועל תחת אילוץ של שעון חול ציבורי

- שלב הארגון החתרני. כמו בשלב הטרור, גם בשלב הזה שואף הארגון להשיג השפעה על התודעה של קהלי היעד. עם זאת בשלב הזה יש לארגון גם שאיפה נוספת: להשפיע באופן רצוף על מרחב הפעולה הגיאוגרפי. מטרת הפעילות של הארגון הופכת לקונקרטית יותר: לערער את השלטון הקיים בשטח וליצור ריק שלטוני במרחב. מדובר בשלב ביניים בדרך להשתלטותו של הארגון על המרחב. לשם כך הוא מנהל רצף של פעולות חמושות במרחב הגיאוגרפי, מגייס לוחמים נוספים ומצוות אותם בגופים גדולים יותר מאשר תאים חשאיים. באותו שלב מצוי הארגון במתח בין רצונו להגביר את יעילותו המבצעית (כדי להחריף את הפגיעה באויב) לבין רצונו לשמר את אלמנט ההיטמעות וההסתתרות החיוני לשימור הכוח. דוגמאות לארגוני גייהאד הנמצאים בשלב הזה: קבוצות טרור בעיראק של היום וכן הטאליבן באפגניסטן של היום.
- שלב הגרילה. השלב הזה הוא התפתחות טבעית של הארגון החתרני המצליח. בשלב הזה מתקדם הארגון לכיוון של הפעלת כוחות במסגרות גדולות יותר (עשרות עד מאות לוחמים), וגם המטרה של הפעלת הכוח הופכת להיות שאפתנית יותר: להביא להסתלקותו של השלטון הקיים (כובש או ממשלה מקומית) ולהחליפו בשלטונה של תנועת הגייהאד.

מאפיינים של השלב הזה הם: פעילות במסגרות גדולות, פעולות מתוכננות יותר, התהוותה של היררכיה ארגונית מסודרת יותר, העמקת התלות בבסיסי התארגנות, ולכן גם העמקת הקשר עם האוכלוסייה המקומית התומכת. דוגמה לארגון המצוי בשלב הזה: החזבאללה בתקופת פעילותו נגד כוחות צה"ל וצד"ל ברצועת הביטחון בדרום לבנון.

• **השלב הצבאי או הצבאי למחצה.** הצלחתו של שלב הגרילה מביאה לכך שהארגון הגייהאדי הופך לגורם הדומיננטי במרחב, לעיתים אף לגורם השולט הבלעדי. הארגון נדרש בשלב הזה להגן על הישגיו ולממש את חזון הגייהאד שלו, ולכן עליו להתמקד בשני אפיקי פעולה מרכזיים: הראשון, התארגנות צבאית שתאפשר להגן על המרחב מפני איומים צבאיים; השני, לנהל את האוכלוסייה האזרחית, דהיינו לאכוף את החוק ולדאוג לשירותים הבסיסיים כגון רפואה וחינוך. אף שלרוב ישתדל הארגון לשמור על עקרונות פעולה מעולם הגרילה, אין לו מנוס במציאות הזאת אלא להקים מסגרות צבאיות שכמותן ניתן למצוא בכל צבא סדיר וכן מערכות פיקוד ושליטה ריכוזיות ותשתיות הגנה (ביצורים, מכשולים). הוא עושה זאת במסגרת מחויבותו החדשה להגן על המרחב ועל האוכלוסייה שבהם זכה. בשיאו של השלב הזה הופך הארגון למעין מדינה או אף למדינה של ממש.

מה ניתן ללמוד ממעגל החיים של הארגון האסימטרי?

ככל שהארגון מתקדם בשלבים, כך גדלה יכולתו הטקטית לפגוע בצבא הסדיר הנלחם בו. בשלב הטרור כמעט שאין משמעות לעוצמה הצבאית של הארגון מול צבא סדיר; עיקר האיום שלו הוא על אזרחים.

ככל שהארגון צובר יותר הצלחות טקטיות, כך הוא זוכה לתמיכה גדולה יותר. התחככות עם צבא סדיר מספקת לארגון עוד הזדמנויות להציג הצלחות טקטיות ולהגדיל את מעגלי הגיוס והאהדה. הצטברות ההצלחות מגדילה את הממשק בין הארגון לאוכלוסייה המקומית, עד כי בשלבים השלישי והרביעי כבר יש לארגון אחריות על האוכלוסייה שבקרבה הוא פועל. בשלבים המתקדמים האלה נדרש אפוא הארגון לעמוד במבחן חדש מבחינתו - מבחן האחריות הגוברת לחיי האוכלוסייה ולשגרה האזרחית.

רצף של הצלחות צבאיות גורם לארגון להפוך בהדרגה לכוח צבאי סדיר המגן על טריטוריה מוגדרת, פועל במסגרות גדולות, מנהל באמצעות מערכות פיקוד ושליטה ונשען על תשתיות צבאיות. ניתן אפוא לסכם ולומר שככל שהם מתפתחים

לקראת השלב הרביעי, הופכים ארגוני הגיהאד לקורבנות של הצלחתם:

- האידיאולוגיה הרדיקלית של הארגונים אינה מתאימה למבחן האחראיות הציבורית שנדרשת מהם עם המעבר מחתרנות של אופוזיציה להגמוניה ואף לשלטון. לכן עם החלת מבחן האחראיות עליהם הם הולכים ומאבדים במהירות את המומנטום הציבורי שממנו נהנו כל עוד פעלו בהתרסה בלבד מול כוח הגמוני אחר. דוגמאות טובות לכך: החמאס לאחר ההשתלטות על עזה, הטאליבן באפגניסטן לאחר שהפכו לשליטי המדינה.
- אף-על-פי שעם הצלחתם נהנים הארגונים משפע הולך וגדל של משאבים, הרי התעצמותם הצבאית עדיין אינה מאפשרת להם להשיג איזון צבאי מול כוח מערבי סדיר. לכן אף שפוטנציאל הפגיעה שלהם בצבא הסדיר ובעורף האזרחי גדלים, הרי במידה רבה יותר גדלה פגיעותם הצבאית. מכאן שמשפתרת מאוד היכולת לנהל נגדם מבצעים צבאיים רחבים ולפגוע בהם אנושות.

המשמעויות האסטרטגיות - באיזה שלב כדאי להילחם בארגוני הטרור כדאי להילחם שבהם הארגון הוא הפגיע ביותר הם

שלב הטרור והשלב הצבאי או הצבאי למחצה. בשלב הטרור חשוף הארגון למודיעין של המדינה ולטכניקות של שיטור ושל סיכול. כשלעצמו הוא אינו איום מבצע על הכוחות הנלחמים נגדו. בשלב הצבאי (או הצבאי למחצה) חשוף הארגון יותר מאשר בכל שלב אחר לעוצמתו הסימטרית של הצבא המערבי.

פרדוקס הלחימה באמצעות התרסה. הפרדוקס הזה בולט בשלבי החתרנות והגרילה. בשלבים האלה יש לארגון הזדמנויות רבות ליצור לעצמו דימוי של מי שנלחם מלחמת קודש בכוח מערבי הנהנה מעליונות צבאית ברורה. בשלב החתרנות והגרילה הארגון הוא היוזם של המפגשים הקרביים, ובהיותו חסר צורה ובסיסים היעילות של הכוח הצבאי הסדיר הנלחם נגדו היא נמוכה. כאמור

רצף של הצלחות צבאיות גורם לארגון אסימטרי להפוך בהדרגה לכוח צבאי סדיר המגן על טריטוריה מוגדרת, פועל במסגרות גדולות, מנוהל באמצעות מערכות פיקוד ושליטה ונשען על תשתיות צבאיות

הדבר מביא בדרך כלל להגברת הפופולריות שלו בקרב הציבור ולהתעצמותו הצבאית. מכאן שהבחירה האסטרטגית המתאימה למדינות המערב היא מיקוד המלחמה בארגוני גיהאד שנמצאים באחד משני השלבים הפגיעים ביותר לעוצמת המערב:

1. **שלב הטרור.** בשלב הזה ניתן למנוע מהארגון להתפתח ולהפוך לאיום של חתרנות או של גרילה. את המניעה הזאת ניתן להשיג באמצעות טכניקות מגוונות של מלחמה בטרור: לוחמה חשאית, סיכול, מודיעין נגדי ושיטור.
2. **השלב הצבאי או הצבאי למחצה.** ניתן להמתין עד שהארגונים מצליחים להגיע לשלב של מיצוי המומנטום הציבורי שלהם והופכים לארגונים צבאיים פגיעים (שלב ד'). בשלב הזה ניתן לקיים מבצעים צבאיים רחבי היקף (סימטריים) הממצים את היתרון של הצבא המערבי הסדיר על ארגון מיליציוני.

מיצוי המבצעים הצבאיים נגד הארגון המיליציוני

את המבצעים הצבאיים נגד ארגוני הגיהאד בשלב המפותח שלהם יש למצות כדי:

1. לסדוק את דימוי ההצלחה של רעיון הגיהאד ולשבור את הרציפות של אסטרטגיית

איור 1: שלבי ההתפתחות של ארגוני הגיהאד ומאפייניהם

א. טרור ב. חתרנות ג. גרילה ד. יישות מדינית בעלת כוח צבאי למחצה

שלבי ההתפתחות

ההתרסה. דימוי ההצלחה הוא מקור עוצמה שלא ניתן להפריז בחשיבותו. פגיעה בו תביא להאטה משמעותית בקצב צמיחתו מחדש של האיום.

2. **להבליט את הפער בין הדימוי המהפכני לבין מבחן היישום** של המהפכה האיסלאמית מול מרחב ואוכלוסייה "אמיתיים". גם להבלטה הזאת יש תפקיד חשוב במאמץ להאט את קצב צמיחתו מחדש של האיום.

החולשות של האסטרטגיה המוצעת

מובן שהמציאות מורכבת יותר מכל מודל תיאורטי של התפתחות עימותים וארגונים. יתר על כן, המסקנה שלפיה יש להכיל את העימותים במהלך שלבי הביניים של התפתחות הארגונים ולהתרכז בקצוות תיתקל ללא ספק בקשיי יישום עצומים נוכח האילוצים בשטח. למשל, אין לראות באסטרטגיה המוצעת כאן משום המלצה ליציאת כוחות הברית מעיראק ולהמתנה להשתלטות הכוחות החתרניים שם על המדינה. כמו תמיד, לא כל תיאוריה ניתנת ליישום כפי שהיא. מוקד הפער הוא באילוצים המביאים מדינות להתעמת עם ארגונים חתרניים ועם ארגוני גרילה למרות הניתוח שהובא כאן. האילוצים האלה יכולים להיות היקלעות לסיטואציה לא מתוכננת, כפי שקרה לארצות הברית ולבריטניה בעיראק, או איום צבאי שלא ניתן להתעלם ממנו, למשל איום החמאס מעזה על העורף בישראל.

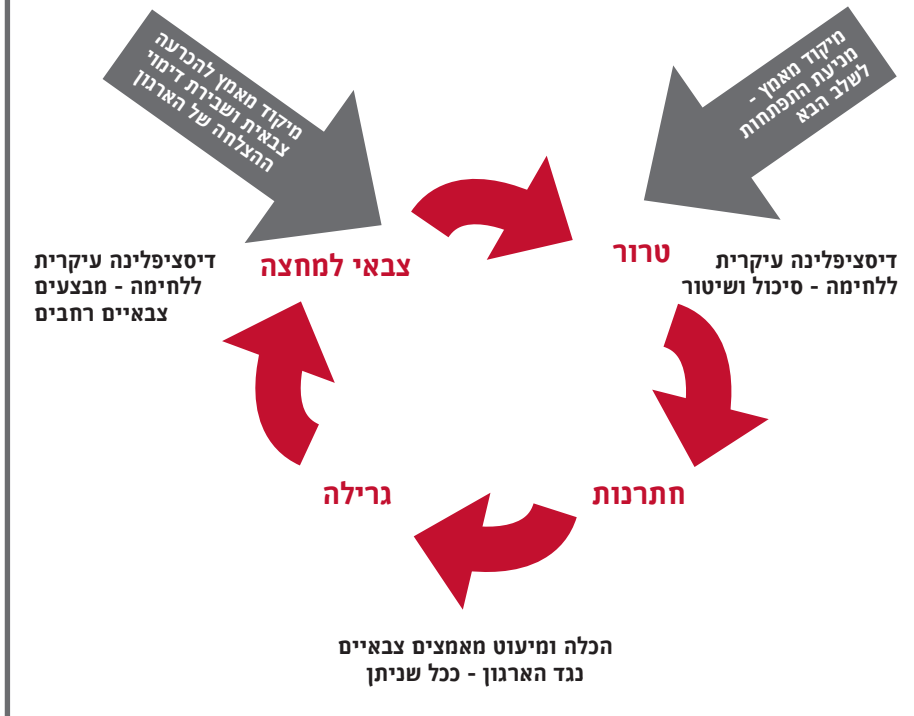
ניתוח אירועים היסטוריים

אפגניסטן

ממשלת אפגניסטן והצבא האדום לא הצליחו לעמוד מול התקוממות רחבה שהגיעה במהירות לשלב הגרילה. ככל שהצבא האדום הרחיב את פעולותיו באפגניסטן, כך גדלה הפופולריות של המוג'הדין בקרב האוכלוסייה האפגנית בפרט והעולם המוסלמי בכלל. מאחר שבאותה עת עדיין התנהלה המלחמה הקרה, זכו המוג'הדין אף לאהדה במערב.

הקמת ממשלה מוסלמית קיצונית על-ידי אחד הפלגים שהרכיבו את המוג'הדין - הטאליבן - הביאה לדעיכה מהירה בפופולריות של אידיאולוגיית הג'יהאד באפגניסטן. הממשל החדש, ארגון הטאליבן בצורתו החדשה (שלב ד'), לא עמד במבחן האחריות לאוכלוסייה ונתפס פוגעני במיוחד כלפי עמו שלו. הפיכתו לממשלה בעלת כוח צבאי סדיר למחצה יצרה הזדמנות מתאימה לכוחות מערביים סדירים לנצחו בקלות באמצעות כוח אש מודרני

איור 2: אסטרטגיה מוצעת למלחמה בארגוני הג'יהאד

המסקנה שלפיה יש להכיל את העימותים במהלך שלבי הביניים של התפתחות הארגונים ולהתרכז בקצוות תיתקל בקשיי יישום עצומים נוכח האילוצים בשטח

בשילוב כוחות מקומיים שהתנגדו לטאליבן.

לבנון

במהלך שנות ה-80 וה-90 של המאה ה-20 נאבק צה"ל בארגון החזבאללה בדרום לבנון. ככל שנמשך המאבק, כך התפתח החזבאללה מארגון טרור במהותו (שלב א') לארגון גרילה (שלב ג'). ככל שהעמיקה הפגיעה הטקטית בארגון (צה"ל הצליח להשיג הישגים טקטיים מרשימים נגד הארגון במחצית השנייה של שנות ה-90), כך גדלה הפופולריות שלו בלבנון ונחלשה התמיכה בצה"ל - בעולם, בלבנון ובישראל (פרדוקס ההתרסה).

עם יציאת צה"ל מלבנון הפך החזבאללה לארגון מפותח וסדור, צבאי למחצה, ורכש יכולות שמאיימות על עומק העורף בישראל. הוא אף הפך למעשה לריבון בשטח וניהל את חיי האוכלוסייה האזרחית במרחב (שלב ד'). עם זאת פחת מאוד החיכוך היום-יומי של צה"ל עם הארגון, ונפגעו

הלגיטימציה של החזבאללה לפעול נגד ישראל על-פי ההיגיון של הג'יהאד וחופש התמרון המדיני שלו. יתר על כן, עוצמתו הצבאית הפכה אותו לפגיע יותר לעוצמת צה"ל. למעשה תחושת ההחמצה המלווה את הציבור הישראלי מאז מלחמת לבנון השנייה קשורה להערכה כי צה"ל יכול היה להשיג הישג משמעותי וברור הרבה יותר מול החזבאללה וכי ההזדמנות הזאת הוחמצה.

יהודה ושומרון ו"חומת מגן"

משיקולים מדיניים נמנע צה"ל מלהתמודד עם תשתיות הטרור שצמחו בערי יהודה ושומרון בין 1993 ל-2002, אולם רצף הפיגועים הקשים בעורף של ישראל המחיש כי אסור להניח להתארגנויות הטרור להמשיך לצבור עוצמה. יתר על כן התברר מעל לכל ספק שהרשות הפלסטינית עצמה ממלאת תפקיד חשוב בייזום פעולות הטרור בעורף של ישראל.

במבצע "חומת מגן" (מרס-מאי 2002) נתקל צה"ל בהתארגנויות הגנה בכל אחת מערי הגדה. ההתארגנויות האלה היו חמושות היטב, בעלות מבנה היררכי ומנגנון פיקוד ושליטה. הן הניחו מכשולים ונלחמו להגנת המרחב העירוני (אף-על-פי שלא באמת האמינו כי יצליחו למנוע את כיבוש הערים). בסופו של דבר אכן הצליח צה"ל לכבוש את הערים ולהנחית על הארגונים מכה קשה שממנה הם לא התאוששו עד היום. מדובר היה בדוגמה

חמאס בעזה | החיכוך עם ישראל הוא אמצעי בדוק של החמאס לגיוס תמיכה ואהדה

אותו להיות מרוסן (יחסית) בהתגרריות שלו נגד ישראל. בכך ניטל ממנו מנוף פוליטי קריטי. יתר על כן, בשל הפיכתו לארגון צבאי למחצה שנוכחותו בולטת בשטח (ברשותו מוצבים, בסיסים, מחסנים, בתי מלאכה, כלי רכב וכו') קל יותר לצה"ל לפגוע בו. התנהלות הארגון אכן מעידה על כך שהולך וגדל חששו מפני פעולה נרחבת של צה"ל נגדו.

גם בפני מדינת ישראל ניצבת כעת דילמה לא פשוטה: מצד אחד עליה להגן על יישוביה המותקפים בנשק תלול מסלול, ומצד אחר, ככל שהיא תתחכך פחות עם החמאס, כך תדעך הפופולריות שלו בגלל קשייו לדאוג לאוכלוסייה שעליה השתלט.

מסקנות נוספות העולות מהסקירה ההיסטורית

- **התמיכה של מדינות בארגוני ג'יהאד.** ארגוני הג'יהאד המצליחים ביותר נהנו בשלב זה או אחר מתמיכה משמעותית של מדינה כלשהי או אף של כמה מדינות. כך, למשל, לא ניתן

ארגוני הג'יהאד המצליחים ביותר נהנו בשלב זה או אחר מתמיכה משמעותית של מדינה כלשהי או אף של כמה מדינות

ומעל לכול - בגלל המאבק המתמשך שהוא מנהל נגד ישראל.

ככל שהגביר צה"ל את הפגיעה בחמאס, כך גברה האהדה העממית לארגון. לפיכך בכל פעם שנקלע החמאס למצוקה פנימית (מאבקי כוח בין ארגונים ופגלים) הוא הגביר את התקפותיו על יישובים ישראלים. החיכוך עם ישראל הוא אמצעי בדוק של החמאס לגיוס תמיכה ואהדה.

השתלטות הארגון על רצועת עזה היא דוגמה לארגון שהופך בשלב ד' להיות קורבן של הצלחתו שלו: הוא מתקשה לספק את צורכי האוכלוסייה, שעליה הוא אחראי כעת - מה שפוגע בפופולריות שלו. בהיותו השלטון עכשוויו עליו לגלות אחריות - מה שמאלץ

מובהקת להפעלת כוח סדיר במבצע רחב נגד ארגון שהיה קרוב לשלב ד'. בעקבות "חומת מגן" חזרו ארגוני הטרור הפלסטיניים לשלב א', ופיקוד המרכז פועל מאז ברציפות כדי שלא יחרגו מהשלב הזה לשלבים ב' ו'ג' ויסכנו בכך את ההישגים של "חומת מגן".

עזה

ארגון החמאס, המייצג אידיאולוגיה ג'יהאדית-לאומית, התחזק בהתמדה בשנים האחרונות וצמח מארגון טרור (שלב א'), שפעילותו העיקרית הייתה נגד יישובי גוש קטיף והעורף בישראל, לתנועת גרילה (שלב ג'), שהפעילות העיקרית שלה היא לחימה בצה"ל והטרדה מתמשכת של יישובים אזרחיים באמצעות ירי תלול מסלול. התושבים הפלסטינים ראו בחמאס חלופה אטרקטיבית לרשות הפלסטינית בגלל השירותים הסוציאליים שהוא מעניק להמונים, בגלל הדימוי שהוא יצר לעצמו של תנועה נקיית כפיים (בניגוד לפת"ח שנוצר לו דימוי של מפלגת שלטון מושחתת ומסואבת)

להסביר את הצלחת המוג'הידין באפגניסטן נגד הסובייטים בלי להזכיר את הסיוע הרב שהם קיבלו מארה"ב ומפקיסטן. באותה מידה נובעת הצלחת החזבאללה מהסיוע המסיבי שמקבל הארגון מאיראן ומסוריה. שתי המדינות האלה אף מעניקות סיוע רב לארגוני הטרור הפלסטיניים.

● **התמודדות מתמשכת בשלב ההכלה.** כפי שכבר צוין, הזמן הנכון ביותר לתקוף ארגוני ג'יהאד הוא בהיותם בשלב הטרור (שלב א') ובשלב הצבאי או צבאי למחצה (שלב ד'). אבל אין זאת אומרת שיש לשבת בחיבוק ידיים בשלב החתרנות והג'יהאד (שלב ב' ו-ג'). בשלבים האלה ניתן ליישם אסטרטגיה של הכלה ולהמתין להזדמנות האסטרטגית לתקוף בעוצמה. בתקופת ההכלה ניתן להשיג רצף של הצלחות קטנות ומצטברות שיפחיתו את האיום באופן זמני ויצמצמו את השפעתו של "פרדוקס ההתרחשה" שמגביר את הפופולריות ואת העוצמה של ארגוני הג'יהאד. כך עשה צה"ל בדרום לבנון נגד החזבאללה בשנים 2000-2006 והצליח לרסן במידת מה את הארגון. בזירה הפלסטינית השיג צה"ל רצף של הצלחות מבצעיות בסיכול פעילי טרור והצליח בדרך הזאת להכיל את האיום ולהרתיע (באופן מוגבל בזמן ובסוג הפעילות) את ארגוני הטרור.

סיכום

צבאות המערב עומדים במבוכה נוכח אתגרי הלחימה בחתרנות ובג'יהאד של ארגוני הג'יהאד. כדי להימנע מהמבוכה הזאת מפתחים הצבאות תורות לחימה וטקטיקות להתמודדות עם האתגרים האלה. חלק גדול מהמאמץ מופנה לפיתוח שיטות פעולה המיועדות לרכוש את אהדתו של הציבור האיסלאמי הרלוונטי (To win the hearts and minds) - בין היתר באמצעות פיתוח התחום האזרחי - וכן באמצעות פיתוח של מודעות תרבותית (Cultural Awareness). עם זאת מובן שמאמץ רב מושקע גם בפיתוח שיטות לחימה לסביבות עירוניות נגד אויבים הנוקטים שיטות לחימה של חתרנות ושל ג'יהאד.

הגם שפיתוח הידע הצבאי הזה הוא חיוני ונדרש, יש להכיר בעובדה כי צבא מערבי מודרני, ובכלל זה צה"ל, לעולם לא יזכה בעדיפות צבאית בולטת בעימות אסימטרי. לעולם לא נהיה יותר אסימטריים מהאויב, שתרבותו ונקודות העוצמה והתרופה שלו תיעלו אותו לעבר הדפוס הצבאי הזה. האויב לעולם יהיה קרוב יותר תרבותית ואידיאולוגית לחלק גדול מהאוכלוסייה המקומית. בעבור חלקה האחר הוא פשוט יהיה מפחיד יותר ומרתיע יותר מהצבא הסדיר בשל נכונותו לנקוט צעדים ברוטליים במיוחד. לכן נכון יותר להימנע עד

כמה שניתן מלהילחם במגרש של האויב האסימטרי ולבחור במגרש שבו נוח יותר להפגין את עוצמתו הצבאית של הצבא המערבי הסדיר.

המאמר עסק בהרחבה במאפייניה של מלחמת הג'יהאד ובאסטרטגיה שיש לנקוט נגד לוחמי הג'יהאד. טענתו המרכזית היא כי יש למצות את היתרון היחסי של צבאות המערב בלחימה נגד ארגוני ג'יהאד באמצעות ניהול מבצעים ראשיים רחבי היקף נגדם בשעה שהם נמצאים בשיא עוצמתם. הבנות נוספות העולות מהמאמר:

1. אנו נמצאים בעיצומו של גל ג'יהאדי שנטוע עמוק בתרבות האיסלאם. ההבנה הזאת צריכה להיות מתורגמת למסקנה שמדובר בעימות היסטורי ומתמשך, וכי לא ניתן לנצח את הגל

לשיח ביקורתי על הרעיונות שהועלו כאן ועל פיתוח המודל האסטרטגי המתאים למדינת ישראל ולצה"ל יהיו השלכות גם על תפיסת בניין הכוח של צה"ל ועל נקודת האיזון הנכונה שבין התאמתו ללחימה נמוכת עצימות לבין הכנתו למלחמה כוללת

הזה באמצעות מהלומה אחת - מתמשכת ומוצלחת ככל שתהיה. על החברה הישראלית להפנים זאת כדי שלא תאבד את יכולת העמידה שלה לאורך זמן. יש לזכור כי כאשר בוחנים את העימות בראייה ארוכת טווח ניתן "להתאפק" ולבחור את ההזדמנויות הנכונות לעימותים אלימים. יש להימנע מעימותים שאין בהם הזדמנות יוצאת דופן.

2. כאשר מחליטים לצאת לעימות, יש להתאים את מטרות המלחמות למה שניתן להשיג. ובמילים אחרות: חברה מערבית שיוצאת למלחמה נגד תופעת הג'יהאד צריכה ללמוד להסתפק בהישגים המוגבלים בזמן ובמרחב. יש להימנע ממסגרת ציפיות המוגדרת במונחים של ניצחון ושל תבוסה.

3. ארגון ג'יהאד עובר שלבי התפתחות שונים. הוא פגיע במיוחד בשלב הטרור (א') ובשלב שבו הוא הופך למעין מדינה עם צבא (ד'). האסטרטגיה של המערב צריכה למקסם את ההזדמנויות האלה.

4. רעיון הג'יהאד מתפתח ופורח מתוך חיכוך צבאי בעצימות נמוכה עם המערב. יש להימנע ככל הניתן מניהול עימותים מתמשכים ורחבים עם הארגונים האלה בשלבי הביניים של

התפתחותם. המסקנה הזאת אינה סותרת את הצורך לקיים מבצעים קטנים ומוגבלים, רצוי נקודתיים, כגון מבצעי סיכול. מבצעים כאלה עשויים להניב הישג מצטבר, ויש לראות בהם כלי שמאפשר לדחות את העימותים הרחבים והמתמשכים - עד למציאת ההזדמנות האסטרטגית הנכונה לכך.

5. מאפיין חשוב נוסף של ארגוני הג'יהאד הוא העובדה שמאחורי רבים מהם עומדות מדינות תומכות דוגמת איראן וסוריה. הכלים הצבאיים המערביים כמובן רלוונטיים יותר לטיפול במדינות התומכות מאשר באיומי החתרנות או הג'יהאד. אין בכך כדי להמליץ למדינה מערבית כלשהי לפתוח במלחמה נגד מדינה תומכת טרור כדי לפתור בעיה של ג'יהאד. עם זאת, אם הערכת המצב האסטרטגי מצביעה על סבירות גבוהה לעימותים אלימים קרוב בין מדינה מערבית למדינת תומכת טרור, כדאי לעיתים להמתין ולראות אם המלחמה הצפויה נגד המדינה התומכת בטרור תביא להפחתה משמעותית גם של איום הג'יהאד שבו היא תומכת.

אפילוג

החיים והמציאות האסטרטגית והאופרטיבית מורכבים יותר מכל מודל מופשט. ככל הנראה לא ניתן ליישם שום מודל תיאורטי או אסטרטגיה עקרונית לבעיה קונקרטית של מציאות מורכבת. לכן יש לראות במודל המוצג במאמר הזה בעיקר כלי לניתוח ולהערכת מצב אסטרטגי וכן כלי לפירוש המציאות ולמיצוי הזדמנויות.

לשיח ביקורתי על הרעיונות שהועלו כאן ועל פיתוח המודל האסטרטגי המתאים למדינת ישראל ולצה"ל יהיו השלכות גם על תפיסת בניין הכוח של צה"ל ועל נקודת האיזון הנכונה שבין התאמתו ללחימה נמוכת עצימות לבין הכנתו למלחמה כוללת.

הערה

1. הסעיף הזה מבוסס על הרצאה של ד"ר שאול שי.